

РОЗДІЛ 1. СВІТОВЕ ГОСПОДАРСТВО І МІЖНАРОДНІ ЕКОНОМІЧНІ ВІДНОСИНИ

СПЕЦИФІКА ЕКСПОРТУ ТА ІМПОРТУ ПІДПРИЄМСТВ АГРОПРОДОВОЛЬЧОЇ СФЕРИ ПРИЧОРНОМОРСЬКОГО РЕГІОНУ FEATURES OF FOREIGN ECONOMIC ACTIVITIES OF THE BLACK SEA REGION

УДК 339.9.01

DOI: <https://doi.org/10.32843/bses.45-1>

Завгородній А.В.

к.ф.-м.н.,
завідувач кафедри економіки
та інформаційних технологій
Миколаївський міжрегіональний
інститут розвитку людини
Вищого навчального закладу
«Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»

Zavhorodnii Andrii

Mykolayiv Interregional Institute
for the Development of Human Rights
of the Higher Educational Institution
“Open International University
of Human Development “Ukraine”

Зовнішньоекономічна активність регіонів сьогодні виступає певним фактором, що сприяє покращенню добробуту населення, підвищенню якості його життя, а також соціально-економічному розвитку території та підвищенню її конкурентоспроможності. Мета статті полягає в аналізі напрямів зовнішньоекономічної діяльності Причорноморського регіону, їх сучасного стану та перспектив розвитку. Досліджено динаміку географічної структури експорту підприємств Миколаївської, Херсонської та Одеської областей у 2009-2018 рр. Здійснено аналіз географічної структури імпорту підприємств Миколаївської, Херсонської та Одеської областей у 2009-2018 рр. Доведено, що стан зовнішньоторговельної діяльності Причорноморського економічного району не є досконалим та вимагає визначення його подальших напрямів розвитку. Визначено, що в основу організації зовнішньоекономічної діяльності цього регіону в умовах глобалізації покладено пошук балансу ефективного здійснення експортних та імпорتنних операцій. Постає питання нарощування зовнішньоекономічних зв'язків, збільшення обсягів зовнішньої торгівлі.

Ключові слова: зовнішньоекономічна діяльність регіону, експорт, імпорт, динаміка, регіональні зовнішньоекономічні відносини, зовнішньоекономічні зв'язки регіону, географічна структура, Причорноморський регіон.

Внешнеэкономическая активность регионов сегодня выступает определенным

фактором, способствующим улучшению благосостояния населения, повышению качества его жизни, а также социально-экономическому развитию территории и повышению ее конкурентоспособности. Цель статьи заключается в анализе направлений внешнеэкономической деятельности Причерноморского региона, их современного состояния и перспектив развития. Исследована динамика географической структуры экспорта предприятий Николаевской, Херсонской и Одесской областей в 2009-2018 гг. Осуществлен анализ географической структуры импорта предприятий Николаевской, Херсонской и Одесской областей в 2009-2018 гг. Доказано, что состояние внешнеторговой деятельности Причерноморского экономического района не является совершенным и требует определения его дальнейших направлений развития. Определено, что основу организации внешнеэкономической деятельности этого региона в условиях глобализации положен поиск баланса эффективного осуществления экспортных и импортных операций. Возникает вопрос наращивания внешнеэкономических связей, увеличения объемов внешней торговли.

Ключевые слова: внешнеэкономическая деятельность региона, экспорт, импорт, динамика, региональные внешнеэкономические отношения, внешнеэкономические связи региона, географическая структура, Причерноморский регион.

The foreign economic activity of the regions to date is a factor contributing to improving the well-being of the population, improving its quality of life, as well as the socio-economic development of the territory and increasing its competitiveness. At the present stage of economic development, the agro-industrial sector of Ukraine is one of the most important links in the economic systems of most countries with a market economy. The purpose of the article is to analyze the foreign trade in goods of Mykolaiv, Odessa and Kherson regions, its current state and development prospects. The dynamics of the geographical structure of export of enterprises of Mykolayiv, Kherson and Odessa regions in 2009-2018 was analyzed. The geographical structure of imports of enterprises of Mykolayiv, Kherson and Odessa regions in 2009-2018 was analyzed. The agricultural enterprises of the district are actively attracting foreign investments. The leader on attraction of foreign investments at this time is the Mykolayiv area, on its territory capacities of the known agrarian joint ventures and the enterprises with foreign investments are located. Agrarian and processing enterprises of Odessa region are not far behind, as well as specialization in export of oil products. It needs to intensify the attraction of foreign investments to the agricultural enterprises of Kherson region, which have good export potential. In addition, we can summarize that over the last 3 years, the regions of the Black Sea Economic Region have significantly increased the geographical diversification of the agricultural sector's foreign economic activity, while, along with the expansion of the traditional European direction and the narrowing of Russia, exports of goods and services to China, Egypt and Egypt increased, to other destinations. It is proved that the state of foreign trade activity of the Black Sea economic region is not perfect and requires determination of its further directions of development. It is determined that the basis for the organization of foreign economic activity of this region in the conditions of globalization is to find the balance of effective implementation of export and import operations. The question is increasing foreign economic relations, increasing foreign trade.

Key words: foreign economic activity of the region, export, import, dynamics, regional foreign economic relations, foreign economic relations of the region, geographical structure, Black Sea region.

Постановка проблеми. На сучасному етапі економічного розвитку агропромисловий сектор України є однією з найважливіших ланок економічних систем більшості країн світу з ринковою економікою. Він розвивається в умовах високої енер-

гетичної забезпеченості, застосування широкого спектру агротехнічних прийомів, екологізації на основі використання сучасних енерго- та природозберігаючих технологій, методів і способів меліорації та хімізації.

Агропродовольча сфера України з її базовою складовою, сільським господарством є системоутворюючою в національній та регіональній економіках, формує продовольчу, а у визначених межах – економічну, екологічну та енергетичну безпеку, забезпечує розвиток технологічно пов'язаних галузей та створює соціально-економічні основи розвитку сільських територій. Саме агропродовольча сфера є однією з найважливіших основ для розвитку України як незалежної держави. Потреби населення у всіх основних продуктах харчування повинні забезпечуватися за рахунок функціонування й розвитку досить потужної в ресурсному та виробничому відношеннях національної агропродовольчої сфери. Навіть у періоди індустріалізації та за сучасних тенденцій розвитку нанотехнологій, автоматизованого промислового виробництва в економіці Україна продовжує себе позиціонувати як аграрна держава з пріоритетним розвитком агропродовольчої сфери, оскільки має найбагатші у світі чорноземи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Аналізу зовнішньоекономічної діяльності та експортного потенціалу регіонів присвятили свої праці такі вчені, як Г. Дроздова, Ю. Козак, Н. Притула, О. Єрмакова, М. Рубіш, М. Суржиков, Г. Козлова, Е. Прушківська, Ю. Шишова, В. Лисюк, І. Циналевська, В. Третяк, С. Тимофєєнко, Т. Мельник, О. Пирог, А. Зацепило, Н. Павленчик, О. Процевят, Р. Скриньковський, Л. Гарасим. Водночас варто дослідити динаміку обсягів експортно-імпортних операцій областей Причорноморського регіону, їх географічну та товарну структуру, відносні показники зовнішньоторговельної діяльності.

Постановка завдання. Метою статті є визначення специфіки експорту та імпорту підприємств агропродовольчої сфери Причорноморського регіону.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Основна тенденція зовнішньоекономічних зв'язків економіки Причорноморського району (зокрема, підприємств АПК) полягає в тому, що вона фактично позбулася колись значної залежності від нестабільного російського ринку збуту. Наприклад, експорт до Росії з Херсонщини за останні два роки зменшився майже вп'ятеро, а її частка впала до менше 10%, що значно нижче навіть від середньоукраїнського показника й зіставно з поставками з Херсонщини до Нідерландів. Натомість істотно зріс експорт до ЄС, на який зараз припадає до 30% усіх поставок, а також Туреччини (з \$21,96 млн. до \$48,32 млн. за останні два роки).

Причорноморський район є одним зі світових лідерів із постачання сільськогосподарської продукції. Головним напрямком агроекспорту є Європейський Союз. Друге місце посідає Південно-Східна Азія, а третє – Близький Схід. Країни СНД, зокрема Російська Федерація, перестали бути важливим напрямком для експорту. Поставки на Близький Схід і Північну Африку відносно ста-

більні, експорт в Південно-Східну Азію за останні роки збільшився у 8 разів, в ЄС – в 13 разів.

Проаналізуємо виробництво молочної продукції. Досить потужними імпортерами молока й молочної продукції (сухе та згущене молоко) є Саудівська Аравія, Індонезія, Малайзія, В'єтнам, Об'єднані Арабські Емірати, Японія та Південна Корея, Китай, Алжир, Єгипет і Нігерія. Українські виробники, які відповідають стандартам екологічного виробництва, знаходять високомаржинальні ринки збуту у країнах ЄС.

Одним із традиційних та основних ринків експорту хліба та хлібобулочних виробів був ринок Російської Федерації та країн СНД. Однак внаслідок політичної ситуації експорт продукції хлібопекарської галузі скоротився майже вдвічі порівняно з 2014 р. Крім хлібної продукції, Україна постачає велику кількість борошна світовому ринку. Впродовж останніх років підприємства району поступово нарощують експортний потенціал у цьому напрямі, борошно постачається у США, Великобританію, Китай та інші країни.

Підприємства АПК області здійснювали зовнішньоторговельні операції з партнерами зі 157 країн світу. Серед країн-партнерів найбільшу кількість експортно-імпортних операцій мали такі країни, як Туреччина (9%), Індія (5%), Іспанія (4%), Єгипет (4%), Китай (12%), Італія (4%), Іран (2%), Малайзія (1%), Італія (4%), Російська Федерація (4%), Саудівська Аравія (2%), Індонезія (6%).

Розглянемо географічну структуру експорту-імпорту окремих областей Причорноморського району. Візьмемо офіційні статистичні дані.

Як можна побачити, експорт до країн СНД знизився з 34,53% у 2009 р. до 27,91% в 2018 р. Експорт до країн Європи збільшився із 19,23% до 22,48%. Найбільшим є експорт продукції до країн Азії, адже він збільшився до 38,89% у 2018 р. Дещо знизився експорт до країн Африки, а саме з 13,72% до 10,53%. Експорт до країн Америки залишався низьким, дорівнюючи 0,18% (табл. 1).

В структурі імпорту підприємств Миколаївської області домінують країни ЄС, частка яких зросла з 29,38% до 34,32% за цей період. Частка країн Америки дещо збільшилась, а саме з 17,05% до 18,47%, посівши друге місце. Частка країн СНД значно зменшилась, а саме з 30,69% до 17,42%, посівши третє місце. Частка країн Африки зросла з 11,90% до 16,42%, Азії – з 9,79% до 13,19% (табл. 2).

На Миколаївщині частка в експорті до РФ, на перший погляд, усе ще досить висока (26,8%), а до ЄС майже вдвічі поступається їй (14,6%). Втім, фактично весь експорт до РФ формується за рахунок глинозему Миколаївського глиноземного заводу, який є частиною виробничих ланцюжків російського РУСАЛу й забезпечує переробку африканської та латиноамериканської руди для його алюмінієвих підприємств.

Таблиця 1

Динаміка географічної структури експорту підприємств Миколаївської області у 2009-2018 рр., %

Рік	Усього	Країни СНД	Інші країни світу	Європа	Країни ЄС (28)	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія
2009	100,00	34,53	65,47	19,23	12,14	32,32	13,72	0,20	0,00
2010	100,00	30,82	69,18	11,85	11,55	37,07	19,86	0,39	0,01
2011	100,00	48,14	51,86	11,29	11,22	22,19	16,81	1,57	0,01
2012	100,00	34,48	65,52	10,01	9,85	32,84	22,42	0,24	0,00
2013	100,00	37,54	62,46	15,20	10,74	32,36	14,01	0,86	0,02
2014	100,00	35,40	64,60	10,86	10,99	34,94	17,80	0,99	0,01
2015	100,00	28,68	71,32	15,16	15,23	41,57	13,55	1,03	0,01
2016	100,00	25,25	74,75	18,55	18,49	39,59	16,35	0,25	0,01
2017	100,00	27,12	72,88	14,02	14,17	41,54	16,95	0,36	0,01
2018	100,00	27,91	72,09	22,48	22,20	38,89	10,53	0,18	0,00

Таблиця 2

Динаміка географічної структури імпорту підприємств Миколаївської області у 2009-2018 рр., %

Рік	Усього	Країни СНД	Інші країни світу	Європа	Країни ЄС (28)	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія
2009	100,00	30,69	69,31	29,93	29,38	9,79	11,90	17,05	0,63
2010	100,00	41,25	58,75	17,54	17,11	10,17	12,19	18,70	0,14
2011	100,00	32,95	67,05	30,24	34,26	13,10	10,58	11,80	1,33
2012	100,00	30,03	69,97	23,84	25,51	17,24	13,03	14,50	1,36
2013	100,00	29,49	70,51	20,41	19,41	18,14	14,24	17,57	0,15
2014	100,00	29,68	70,32	22,26	21,48	14,11	17,60	16,33	0,02
2015	100,00	23,14	76,86	25,04	24,01	10,61	20,34	20,85	0,02
2016	100,00	21,97	78,03	30,17	29,92	13,52	15,44	18,69	0,20
2017	100,00	19,34	80,66	31,00	30,65	14,83	14,57	19,18	1,09
2018	100,00	17,42	82,58	34,49	34,32	13,19	16,42	18,47	0,01

Основу товарної структури експорту області у 2018 році склали продукти рослинного походження (48,0%), жири та олії тваринного або рослинного походження (21,0%), продукція хімічної та пов'язаних з нею галузей промисловості (11,9%). Машина, обладнання та механізми, електротехнічне обладнання склали 17,2% від обсягу вартості імпорту, мінеральні продукти – 13,1%, продукти рослинного походження – 10,4%, недорогоцінні метали та вироби з них – 9,5%, жири та олії тваринного або рослинного походження – 9,2%. Експорт товарів до країн Європейського Союзу становив 384,2 млн. дол., або 25,3% від загального обсягу експорту, та зменшився порівняно з 2015 р. на 14,5%. Імпорт товарів із країн Європейського Союзу становив 348,0 млн. дол., або 28,0% від загального обсягу, та збільшився проти 2015 р. на 20,3%.

Найбільші обсяги експорту послуг припадали на Швейцарію (9,5%), Віргінські Острови (Британія) (9,3%), Велику Британію (6,3%), Панаму (6,2%), Об'єднані Арабські Емірати (5,8%) й Туреччину (5,3%).

Щодо Херсонської області, то тут дані є такими.

В експорті продукції підприємств Херсонської області між собою суперничають країни ЄС (їх частка у 2018 р. досягла 36,05%) та країн Азії (їх частка склала 34,46%). Частка країн СНД за останні 10 років істотно скоротилась, а саме з 21,95% до 18,01%. Частка країн Африки зросла

з 4,13% до 5,48%, частка країн Америки зменшилась із 4,87% до 5,89% (табл. 3).

Структура імпорту підприємств Херсонської області дещо інша. Основна частка імпорту надходить із країн Азії, адже вона за десятиліття зросла з 40,95% до 45,72%. Частка імпорту с країн ЄС зросла з 38,78% до 42,37%. Частка імпорту з країн СНД суттєво зменшилась, а саме з 14,02% до 6,73%. Частка експорту з країн Америки збільшилась із 4,89% до 5,72% (табл. 4).

Розглянемо дані Одеської області.

Частка експорту до країн Азії є найбільшою, адже за десять років вона зросла з 28,7% до 40,06%, проте піку вона досягла у 2016 р., склавши 51,68%. Частка експорту до країн ЄС виросла за цей період з 12,19% до 27,66%, до країн Африки – з 5,27% до 13,90%. Частка експорту до країни СНД зменшилась із 22,38% до 14,39%, до країн Америки – з 5,77% до 2,87% (табл. 5).

Основний імпорт до області надходить із країн Азії, а саме частка імпорту з цього регіону виросла із 45,33% до 52,49%. Крім того, зросла частка імпорту з країн ЄС, а саме з 14,72% до 24,30%. Частка імпорту з країн СНД знизилась із 30,62% до 14,78%. Частка імпорту з країн Америки зросла лише з 6,52% до 6,72% (табл. 6).

Висновки з проведеного дослідження. Стан зовнішньоторговельної діяльності Причорноморського економічного району не є досконалим та

Таблиця 3

Динаміка географічної структури експорту підприємств Херсонської області у 2009-2018 рр., %

Рік	Усього	Країни СНД	Інші країни світу	Європа	Країни ЄС (28)	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія
2009	100,00	21,95	78,05	35,67	27,58	33,39	4,13	4,87	0,00
2010	100,00	38,42	61,58	28,30	19,22	27,27	2,53	3,30	0,09
2011	100,00	43,10	56,87	25,83	26,47	26,92	1,92	1,74	0,06
2012	100,00	45,72	54,28	29,07	29,07	19,54	4,02	0,97	0,27
2013	100,00	47,74	52,24	26,77	26,96	18,75	3,36	3,06	0,30
2014	100,00	28,86	71,14	36,89	36,72	30,03	2,81	1,39	0,00
2015	100,00	25,88	74,16	31,25	31,63	34,61	3,73	4,53	0,00
2016	100,00	23,44	76,56	29,72	29,97	33,86	8,07	3,65	0,41
2017	100,00	19,12	80,88	31,36	31,26	34,23	7,37	7,88	0,03
2018	100,00	18,01	81,99	36,61	36,05	34,46	5,48	3,89	1,56

Таблиця 4

Динаміка географічної структури імпорту підприємств Херсонської області у 2009-2018 рр., %

Рік	Усього	Країни СНД	Інші країни світу	Європа	Країни ЄС (28)	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія
2009	100,00	14,02	85,98	39,82	38,78	40,95	0,16	4,89	0,08
2010	100,00	14,58	85,42	30,27	29,65	50,19	0,31	4,59	0,06
2011	100,00	13,12	86,92	40,08	40,08	38,36	0,84	7,63	0,04
2012	100,00	11,52	88,53	37,61	37,85	43,03	1,98	5,91	0,00
2013	100,00	10,63	89,40	42,97	43,85	39,66	0,04	6,37	0,36
2014	100,00	9,82	90,18	31,29	34,84	50,13	0,05	8,11	0,54
2015	100,00	11,87	88,13	39,12	40,03	38,41	0,42	9,34	0,84
2016	100,00	9,71	90,29	40,74	40,08	37,82	1,91	9,71	0,12
2017	100,00	5,29	94,71	49,80	50,35	33,99	1,28	9,58	0,00
2018	100,00	6,73	93,27	41,61	42,37	45,72	0,21	5,72	0,00

Таблиця 5

Динаміка географічної структури експорту підприємств Одеської області у 2009-2018 рр., %

Рік	Усього	Країни СНД	Інші країни світу	Європа	Країни ЄС (28)	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія
2009	100,00	22,38	77,62	37,86	12,19	28,70	5,27	5,77	0,02
2010	100,00	23,39	76,61	37,34	12,88	21,97	6,26	11,03	0,02
2011	100,00	21,93	78,07	20,80	20,36	32,13	9,85	15,16	0,13
2012	100,00	22,17	77,83	17,66	17,58	35,53	8,11	16,34	0,19
2013	100,00	18,88	81,12	20,87	20,55	32,82	11,69	15,51	0,23
2014	100,00	10,99	89,01	25,43	25,68	40,49	10,92	12,06	0,12
2015	100,00	9,31	90,69	26,45	26,02	46,42	11,91	5,86	0,04
2016	100,00	7,91	92,09	25,46	25,33	51,58	12,84	2,09	0,12
2017	100,00	14,90	85,11	25,20	25,68	45,48	8,76	2,72	0,00
2018	100,00	14,39	85,61	27,72	27,66	40,06	13,90	2,87	0,00

Таблиця 6

Динаміка географічної структури імпорту підприємств Одеської області у 2009-2018 рр., %

Рік	Усього	Країни СНД	Інші країни світу	Європа	Країни ЄС (28)	Азія	Африка	Америка	Австралія і Океанія
2009	100,00	30,62	69,38	15,71	14,72	45,33	1,70	6,52	0,12
2010	100,00	25,74	74,26	13,79	13,07	54,20	1,60	4,59	0,09
2011	100,00	28,61	71,39	19,05	19,23	47,48	1,29	3,51	0,06
2012	100,00	15,80	84,20	18,85	18,38	59,03	1,46	4,75	0,11
2013	100,00	26,50	73,50	18,98	18,11	46,22	1,67	6,45	0,17
2014	100,00	17,13	82,87	30,04	29,72	45,55	1,33	5,80	0,15
2015	100,00	12,61	87,39	30,10	29,45	46,96	1,60	8,60	0,12
2016	100,00	13,86	86,14	28,88	28,12	47,02	0,66	9,40	0,18
2017	100,00	14,65	85,35	28,76	28,23	48,03	0,96	7,37	0,00
2018	100,00	14,78	85,22	24,75	24,30	52,49	1,12	6,72	0,00

вимагає визначення його подальших напрямів розвитку. В основу організації зовнішньоекономічної діяльності цього регіону в умовах глобалізації покладено пошук балансу ефективного здійснення експортних та імпорتنих операцій. Постає питання нарощування зовнішньоекономічних зв'язків, збільшення обсягів зовнішньої торгівлі.

За результатами проведеного дослідження можна зробити низку висновків:

- загалом показники зовнішньоторговельної діяльності підприємств АПК Причорноморського району істотно виросли у 2009-2018 рр.;

- останніми роками (2014-2018 рр.) істотно впали обсяги імпорту;

- найбільш результативними щодо зовнішньоторговельного сальдо є підприємства АПК Миколаївської області;

- показники зовнішньоторговельної діяльності підприємств АПК Херсонської області перебувають на стабільно низькому рівні, незважаючи на істотний потенціал регіону;

- показники зовнішньоторговельної діяльності підприємств АПК Одеської області були значними, проте у 2009-2014 рр. експорт значно переважав над імпортом, результатом чого було від'ємне зовнішньоторговельне сальдо;

- згідно з товарною структурою експорту за окремими областями (особливо за Миколаївською областю) та загалом товарною спеціалізацією підприємств АПК відбувається експорт продуктів рослинного походження;

- друге місце в Миколаївській області посідають операції щодо готових харчових продуктів, в Одеській області – щодо жирів та олій.

Підприємства АПК району активно залучають іноземні інвестиції. Лідером із залучення іноземних інвестицій нині є Миколаївська область, адже саме на її території розташовані потужності відомих аграрних спільних підприємств та підприємств з іноземними інвестиціями. Не відстають аграрні та переробні підприємства Одеської області, адже тут позначилася спеціалізація на експорті олійної продукції. Потребує активізації залучення іноземних інвестицій до підприємств АПК Херсонської області, які мають непоганий експортний потенціал.

Крім того, ми можемо підсумувати, що регіони Причорноморського економічного району за останні 3 роки значно збільшили географічну диверсифікацію зовнішньоекономічної діяльності підприємств АПК, при цьому разом із розширенням традиційного європейського напрямку та звуженням російського відбулося нарощування експорту товарів та послуг до Китаю, Єгипту, Саудівської Аравії тощо.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Гончаренко І. Сучасний стан та перспективи розвитку зовнішньоекономічної діяльності Миколаїв-

ської області. URL: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/16_10.pdf (дата звернення: 25.09.2019).

2. Державна служба статистики України : статистична інформація. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 25.09.2019).

3. Єлісеєнко О., Скобелева Г. Сучасний стан, проблеми та перспективи розвитку зовнішньої торгівлі України. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2014. № 4. С. 9-12.

4. Кіщак І. Статистична характеристика товарної структури експортно-імпорتنих потоків Миколаївської області. URL: [http://ird.gov.ua/sep/sep20163\(119\)/sep20163\(119\)_140_DyominaVM,KishchakIT,OgiyenkoAV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20163(119)/sep20163(119)_140_DyominaVM,KishchakIT,OgiyenkoAV.pdf) (дата звернення: 27.09.2019).

5. Сторожилова У. Розвиток Причорноморського економічного району в контексті публічного управління та євроінтеграції. URL: http://bses.in.ua/journals/2017/21_2017/27.pdf (дата звернення: 27.09.2019).

6. Скупський Р., Зубков Р. Моніторинг регіональних проблем розвитку інвестиційно-інноваційних процесів. *Вісник ХНАУ*. 2017. Вип. 4. С. 461-472.

7. Завгородній А. Тенденції розвитку зовнішньоекономічної діяльності Причорноморського регіону. *Вісник ХНАУ*. 2018. Вип. 4. С. 234-244.

REFERENCES:

1. Goncharenko I. Suchasnyj stan ta perspektyvy rozvytku zovnishnjoeconomichnoji dijajlnosti Mykolajivs'kohoj oblasti [The current state and prospects of development of foreign economic activity of the Nikolaev area] Available at: http://mdu.edu.ua/spaw2/uploads/files/16_10.pdf (accessed 25 September 2019).

2. Derzhavna sluzhby statystyky Ukrainy [State Statistics Service of Ukraine] Available at: <http://www.ukrstat.gov.ua> (accessed 25 September 2019).

3. Yeliseyenko O., Skobelev G. (2014) Suchasnyj stan, problemy ta perspektyvy rozvytku zovnishnjoj torghivli Ukrainy [The current state, problems and prospects of development of foreign trade of Ukraine]. *Bulletin of Berdyansk University of Management and Business*, no. 4, pp. 9-12.

4. Kischak I. Statystychna kharakterystyka tovarnoji struktury eksportno-impornykh potokiv Mykolajivs'kohoj oblasti [Statistical characteristics of commodity structure of export-import flows of the Mykolaiv region]. Available at: [http://ird.gov.ua/sep/sep20163\(119\)/sep20163\(119\)_140_DyominaVM,KishchakIT,OgiyenkoAV.pdf](http://ird.gov.ua/sep/sep20163(119)/sep20163(119)_140_DyominaVM,KishchakIT,OgiyenkoAV.pdf) (accessed 27 September 2019).

5. Storozhilova U. (2017) Rozvytok Prychornomors'kogo ekonomichnogo rajonu v konteksti publichnogo upravlinnja ta jevrointeghraciji [Development of the Black Sea Economic Area in the context of public administration and European integration]. Available at: http://bses.in.ua/journals/2017/21_2017/27.pdf (accessed 27 September 2019).

6. Skupsky R., Zubkov R. (2017) Monitoryng regionalnykh problem rozvytku investycijno-innovacijnykh procesiv [Monitoring of regional problems of development of investment and innovation processes] *KhNAU Bulletin*, vol. 4, pp. 461-472.

7. Zavorodnii A. (2018) Tendenciji rozvytku zovnishnjoeconomichnoji dijajlnosti Prychornomors'kogo reghionu [Trends in the development of foreign economic activity of the Black Sea region] *KhNAU Bulletin*, vol. 4, pp. 234-244.